

ROLA ARBORETUM I ZAKŁADU FIZJOGRAFII W BOLESTRASZYCACH W ROZWOJU WSPÓŁPRACY Z OGRODAMI BOTANICZNYMI I PARKAMI DENDROLOGICZNYMI NA UKRAINIE – CZĘŚĆ 1

The role of the Bolestraszyce Arboretum in the development of
collaboration with Ukrainian botanical gardens and dendrological parks

ANDRIY PROKOPIV

*Ivan Franko National University of Lviv Botanical Garden, 79014 Lviv, 44 Cheremshyny
str., Ukraine, tel./fax 380 3276 83 69, e-mail:prokopivandriy1@gmail.com*

Spis treści

ABSTRACT	3
KRÓTKA HISTORIA	4
POŁOŻENIE ARBORETUM	5
WYPRAWY I EKSPEDYCJE	7
FESTIWAL DERENI	10

ABSTRACT

It was between Kraków and Lviv – the two important cultural-historical centres of Europe, whose classical universities have a long-established tradition of holding botanical garden collections – that in Bolestraszyce near Przemyśl professor Jerzy Piórecki founded an Arboretum at the place of an ancient estate in 1975. As of today, this unique Arboretum of the Central-Eastern Europe exhibits, besides interesting dendrological collections, also collections of herbaceous and wetland plants and useful plants which are well-combined into expositions and displayed not only in landscape compositions, but also in various cultural and artistic formats.

The location of Arboretum in Bolestraszyce near the Ukrainian – Polish border has enabled it to occupy a special historical and cultural niche in terms of conservation, multiplication, and display of the diversity of gardening styles and novel horticultural practices. Owing to the efforts of its managing staff, the Arboretum has succeeded in accumulating the heritage of gardeners from the borderlands, thus becoming a good example of conserving the valuable developments of botanists of the past.

The Arboretum has been created and maintained by employees initially under the direction of Prof. Jerzy Piórecki and then Dr. Narcyz Piórecki. It is they who have been in the path of developing fruitful cooperation with Ukrainian botanical institutions. Thanks to the ambassadorial efforts of J. Piórecki and N. Piórecki, numerous botanical gardens and dendrological parks of Ukraine have established friendly and professional contacts, communication, and collaboration with relevant institutions in the Republic of Poland.

Key words: Jerzy Piórecki, Narcyz Piórecki, scientific cooperation, exchange of experiences, history of researches

KRÓTKA HISTORIA

Między Krakowem a Lwowem, między dwoma ważnymi ośrodkami kulturalno-historycznymi Europy, których wiekowe uniwersytety mają długą tradycję utrzymywania ogrodów botanicznych, pod Przemyślem w Bolestraszcach, na terenie dawnego majątku ziemskiego, w 1975 r. profesor Jerzy Piórecki założył Arboretum. Dziś to jedyne w swoim rodzaju Arboretum w Europie Środkowo-Wschodniej, w którym, oprócz bogatych zbiorów dendrologicznych, znajdują się kolekcje roślin zielnych, wodnych i użytkowych, które udało się organicznie ze sobą połączyć i zaprezentować nie tylko w kompozycjach krajobrazowych, ale także jako tło dla różnorodnych dzieł sztuki współczesnej.

Ryc. 1. Pracownicy Arboretum w Bolestraszcach na wyjeździe szkoleniowym w Ogrodzie Botanicznym we Lwowie, 2003, fot. Arboretum Bolestraszycze

Ryc. 2. Wyprawa naukowa do ogrodów czeskich, dr Kazimierz Kozak (emerytowany dyrektor Ogródu Botanicznego w Lublinie), dr Narcyz Piórecki (dyrektor Arboretum w

Bolestraszcach), dr Andriy Prokopiv (dyrektor Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Lwowskiego we Lwowie), 2007

POŁOŻENIE ARBORETUM

Położenie Arboretum w Bolestraszcach w niedalekiej odległości od granicy ukraińsko-polskiej pozwoliło mu odegrać szczególną rolę depozytariusza bogatej tradycji kultury ogrodniczej tych terenów zarówno pod względem zachowania, rewaloryzacji historycznego założenia parkowego czy też nowatorskiej praktyki ogrodniczej. Dzięki wysiłkom i ciężkiej pracy, w bolestraszcym arboretum udało się zebrać i zgromadzić bogatą spuściznę ogrodniczą wielokulturowego pogranicza. Arboretum jest dziś doskonałym przykładem wykorzystywania cennych osiągnięć i umiejętności dawnych ogrodników i botaników.

Arboretum w Bolestraszcach powstało dzięki wyjątkowej pracy pracowników pod kierownictwem profesora Jerzego Pióreckiego, a obecnie rozwija się dzięki zespołowi pod dyrekcją doktora Narcyza Pióreckiego. I to właśnie oni byli prekursorami relacji i przyszłej współpracy z ukraińskimi instytucjami botanicznymi. Dzisiejsza owocna i koleżeńska współpraca pomiędzy ukraińskimi i polskimi ogrodami botanicznymi i arboretami to wynik ambasadorskich wysiłków dyrektorów Arboretum (Ryc. 1–2).

Już od początku lat 90. XX w. prof. Jerzy Piórecki utrzymywał kontakty z ówczesnym dyrektorem Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Lwowskiego Zenoviy Zhyvytsky. W późniejszym okresie Jerzy Piórecki poznał przewodniczącego Rady Ogrodów Botanicznych i Arboretów Ukrainy, dyrektora Narodowego Ogrodu Botanicznego im. M.M. Hryshka prof. Tetyanę Cherevchenko oraz dyrektora Narodowego Parku Dendrologicznego „Zofiówka” w Humaniu, prof. Ivana Kosenkę. Ze wszystkimi utrzymywał kontakty, a szczególna nić porozumienia powiązała go z Ivanem Kosenką (Ryc. 3).

Początkowo współpraca polegała na wymianie informacji, literatury, rzadziej roślin. Z biegiem czasu, od początku XXI w., współpraca ukraińskich ogrodów botanicznych i dendrologicznych z Arboretum w Bolestraszcach weszła na zupełnie inny poziom. Na dziś jest to szereg zakończonych i rozpoczętych wspólnych polsko-ukraińskich projektów naukowych.

Dzięki swojemu położeniu na pograniczu z Ukrainą Arboretum w Bolestraszcach stało się swoistą bramą do Polski dla pracowników ukraińskich ogrodów botanicznych i

dendrologicznych. W ten sposób tworzy się najnowszy rozdział współpracy pomiędzy polskimi i ukraińskimi naukowcami i ogrodnikami.

Współpracę nawiązywano dzięki wieloletnim bezpośrednim kontaktom. Profesor Piórecki często przyjeżdżał na Ukrainę w celu prowadzenia badań nad wspólnym dziedzictwem kulturowo-przyrodniczym.

Poszukiwania i zainteresowania Profesora dotyczyły przede wszystkim pozostałości dawnych majątków ziemskich oraz otaczających je ogrodów i parków (Ryc. 4). W czasie wieloletnich prac udało mu się odnaleźć wiele zapomnianych miejsc, wiekowych drzew, ruin dawnych dworów i pałaców. Jego działania pozwoliły zwrócić uwagę na słusność zachowania tego kulturowego i przyrodniczego wspólnego ukraińsko-polskiego dziedzictwa kulturowego. Czasy II wojny światowej i władzy radzieckiej negatywnie wpłynęły na stan budynków i znacznej części historycznego drzewostanu, którym dotychczas nie poświęcano należytej uwagi. Niewątpliwie inwentaryzacja, prowadzona przez profesora Jerzego Pióreckiego i jego współpracowników, ma ogromne znaczenie dla zachowania tej części dziedzictwa historyczno-kulturowego, na które udało się zwrócić uwagę międzynarodowych instytucji i miejscowych władz.

Ponadto obszary przygraniczne Ukrainy wzbudziły zainteresowanie prof. Jerzego Pióreckiego ze względu na zachowanie szeregu rzadkich gatunków roślin, w szczególności szachownicy kostkowatej *Fritillaria meleagris* i kotewki orzecha wodnego *Trapa natans*. Przeprowadzona przez Profesora ocena występowania populacji tych gatunków wciąż pozostaje jedynym szczegółowym badaniem na terenach zachodniej Ukrainy.

Ryc. 3. Jubileusz 30-lecia Arboretum i Zakładu Fizjografii w Bolestraszcach. Prof. Jerzy Piórecki (emerytowany dyrektor Arboretum w Bolestraszcach), prof. Ivan Kosenko (dyrektor Narodowego Parku Dendrologicznego „Zofiówka” w Humaniu), 2005, fot. Arboretum Bolestraszyce.

WYPRAWY I EKSPEDYCJE

Praca nad kolekcjami roślin i zbiorami łączy ogrody botaniczne i arboreta w dążeniach do posiadania i wyeksponowania roślinnych ciekawostek z różnych części kuli ziemskiej oraz niepomijania gatunków lokalnej flory. Właśnie w tym celu pracownicy Arboretum w Bolestraszcach wraz z kolegami z Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Lwowskiego zrealizowali wiele wspólnych ekspedycji oraz wypraw badawczych. W szczególności podczas wyprawy do wysokogórskiej stacji badawczej Uniwersytetu Lwowskiego, położonej na zboczach góry Szeszuł koło wsi Kwasy (rejon rachowski obwodu zakarpackiego), wspólnie badano florę Czarnohory w Ukraińskich Karpatach i zbierano materiał roślinny zarówno do kolekcji, jak i do Index Seminum. Z kolei ekspedycja do Szackiej Stacji Biologiczno-Geograficznej na Polesiu pozwoliła badaczom skupić się na gatunkowej różnorodności roślin bagiennych (Ryc. 5–6).

Ryc. 4. Ukraina. Berszada. Badania naukowe nad dziedzictwem przyrodniczo-kulturowym. Od lewej: dr Kazimierz Kozak (emerytowany dyrektor Ogródu Botanicznego w Lublinie), Marzena Kluz (Arboretum w Bolestraszcach), Piotr Markut (dyrektor Tarnobrzeskiego Domu Kultury), Włodzimierz Winiarski (Ogród Botaniczny Uniwersytetu Warszawskiego), doc. Svitlana Zhaldak (Tawrijski Uniwersytet Narodowy w Symferopolu), prof. Jerzy Piórecki (emerytowany dyrektor Arboretum w Bolestraszcach), Jerzy Kurowski (Szkółki Kurowscy w Końskowoli), 2011, fot. E. Rybienik

Ryc. 5. Ukraina. Wymarsz w góry spod Wysokogórskiej Botanicznej Stacji Uniwersytetu Lwowskiego na Czarnohorze. Robert Żurawel, Ewa Antoniewska (Arboretum w Bolestraszcach), dr Lubow Borsukevych, Andriy Markevych (Ogród Botaniczny Uniwersytetu Lwowskiego), 2009, fot. L. Borsukevych

Takich wspólnych wyjazdów było wiele zarówno w Polsce, jak i na Słowacji, a podczas takich wyjazdów pracownicy zdobywali nowe doświadczenia i zbierali materiał roślinny do uzupełnienia zbiorów.

Arboretum w Bolestraszcach od początku swojego istnienia skupiało się na ochronie dendroflory i uzupełnianiu kolekcji, ale jednocześnie na tworzeniu nowych, w tym kolekcji dawnych (zapomnianych) odmian drzew owocowych, najpierw jabłoni i dereni, a później i innych. Utworzona kolekcja stała się nieocenionym żywym bankiem genów (i nie tylko) odmian i ekotypów, które udało się odnaleźć w regionie i na pograniczu Polski i Ukrainy. Na przestrzeni 45 lat udało nam się nie tylko zebrać kolekcję (unikalną pod względem różnorodności odmianowej w Europie), ale także uzupełnić ją o nowe odmiany zarówno własnej selekcji, jak i w dużej mierze dereni selekcji ukraińskiej. W tym właśnie kierunku współpraca Arboretum w Bolestraszcach z Narodowym Ogrodem Botanicznym im. M.M. Hryshka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy okazała się niezwykle owocna (Ryc. 7– 8).

Początkowo tworzenie kolekcji dereni w Bolestraszcach koncentrowało się na zbieraniu ciekawych form występujących w regionie, głównie w starych ogrodach i parkach podworskich.

Ryc. 6. Ukraina. Czarnohora – wyprawa naukowa. Ewa Antoniewska (Arboretum w Bolestraszcach), dr Lubow Borsukevych (Ogród Botaniczny Uniwersytetu Lwowskiego), Robert Żurawel (Arboretum w Bolestraszcach), Andriy Markevych (Ogród Botaniczny Uniwersytetu Lwowskiego), 2009, fot. L. Borsukevych

FESTIWAL DERENI

Następnie bliskie kontakty zawodowe z kierownikiem wydziału aklimatyzacji roślin sadowniczych NOB im. M.M. Hryshka z Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (Ryc. 9), profesor Svitlaną Klymenko, która po raz pierwszy w Europie uogólniła założenia koncepcyjne dotyczące uprawy na Ukrainie i w Europie. Pozwoliło to wprowadzić prace nad kolekcją dereni w Bolestraszcach na wyższy poziom, ponieważ zbiory wzbogaciły się o rzadkie odmiany ukraińskiej selekcji oraz doszło do nieocenionej wymiany doświadczeń w zakresie uprawy, pielęgnacji oraz rozmnażania tego gatunku. To właśnie w Arboretum w Bolestraszcach miał swój początek Festiwal Derenia, który ma już międzynarodowe znaczenie. Co roku nieodzownym uczestnikiem tego Festiwalu jest profesor Svitlana Klymenko wraz ze swoimi współpracownikami, w tym ze swoją uczennicą – dr Olgą Grygorieva (Ryc. 10). Współpraca w zakresie rozwoju uprawy dereni zacieśniła się dzięki zaproszeniu do niej badaczy Słowackiego Uniwersytetu Rolniczego w Nitrze pod kierownictwem profesora Jana Bryndzy.

Od momentu powstania do dzisiaj Festiwal Derenia ma status międzynarodowy i coraz więcej osób chce brać w nim udział zarówno z Polski, jak i z zagranicy, a udział ukraińskich naukowców jest od początku znaczący. Do Festiwalu dołączają koledzy nie tylko z Kijowa (Narodowy Ogród Botaniczny im. M.M. Hryshka Narodowej Akademii Nauk Ukrainy), ale także ze Lwowa (Ogród Botaniczny Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Ivana Franki, Ogród Botaniczny Narodowego Uniwersytetu Leśnictwa Ukrainy), z Humania (Narodowy Park Dendrologiczny „Zofiówka”), z Białej Cerkwi (Arboretum „Aleksandria”), z Zaporozża (Zaporoski Miejski Dziecięcy Ogród Botaniczny) i wielu innych ośrodków (Ryc. 11–13).

Ryc. 7. Narodowy Ogród Botaniczny Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie: dr Olga Grygorieva (Narodowy Ogród Botaniczny Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie), dr Narcyz Piórecki (dyrektor Arboretum w Bolestraszcach), prof. Svitlana Klymenko, prof. Viktor Melnik (Narodowy Ogród Botaniczny Akademii Nauk Ukrainy w Kijowie), 2009, fot. Arboretum Bolestraszyce